

תוכן עניינים

תקציר.....2

מבוא.....2

פרק א' – אתיקה והתפתחות מוסרית

1. מהי אתיקה?.....4

2. התפתחות מוסרית.....6

פרק ב' – אתיקה בחינוך

1. אתיקה במוסדות חינוכיים.....9

2. אתיקה במקצוע ההוראה.....10

3. אתיקה כהליך לימודי.....12

פרק ג – הוראה באמצעות דילמות מוסריות

1. מהן דילמות מוסריות?.....16

2. דילמות מוסריות במערכת החינוך.....16

3. דילמות מוסריות בתהליכים לימודיים.....18

4. השלכות ההוראה באמצעות דילמות מוסריות על התלמידים...22

סיכום ומסקנות.....25

ביבליוגרפיה.....26

מבוא

העבודה תתמקד בערכי אתיקה ומוסר בעבודת המורה - ההוראה. על מנת לבחון נושא זה, אבחנו את השימוש בדילמות מוסריות ע"י מורי בית הספר היסודיים בהוראה.

לנושא זה חשיבות מרובה - ראשית, מאחר ולבתי הספר תפקיד מרכזי בהקניית ידע, תכנים ומיומנויות בתחומי הדעת, בעיצוב זהותם הערכית של התלמידים ובהכשרתם להיות אזרחים בחברה דמוקרטית. משרד החינוך הציב לעצמו, כיעד מרכזי את העמקת החינוך לערכים בכל שלבי הגיל - החל מבית הספר היסודי ועד התיכון, כשהתפיסה החינוכית העומדת בבסיס החינוך לערכים דוגלת בשילוב בין הציר הלימודי לציר הערכי, ובין חיזוק הקשר בין רכישת ידע רחב ומעמיק בתחומי הדעת לחינוך לערכים, מוסר ומידות טובות. לפי תפיסה זו, בכל אחד מתחומי הדעת טמונים ערכים המזמנים שיח ערכי, אשר עשוי לסייע בגיבוש זהותו התרבותית של התלמיד. שנית, בעידן שלנו - עידן פוסט מודרניסטי, שבו אין אמת ומציאות אחת מוסכמת על כולם וקיימים נרטיבים רבים ופרשנויות סלקטיביות, הופך החינוך לתחום "חמקמק". במצב הנוכחי כיום, בו האדם מחפש משמעות רלוונטית והתחברות אישית, נדרשת חשיבה מחודשת בדבר משמעותם של ערכים ובדבר החינוך לערכים בבית הספר. בית הספר והכיתה הם מרחבים המזמנים אין-ספור מצבים של דילמות מוסריות, ועולה השאלה כיצד משתמשים המורים במשאב הלמידה הזה.

מטרת המחקר היא מענה על שאלת המחקר, והיא – **כיצד ובאיזה אופן מורי בית הספר היסודיים עושים שימוש בדילמות מוסריות בתהליך הלימודי, והאם לתהליך זה השפעות ארוכות טווח על התלמידים.** חשיבות המחקר נעוצה בשימוש בדילמות מוסריות בהוראה, כאמצעי לשילוב ערכים, ולחשיבה ביקורתית כבר בבית הספר היסודי, אשר ניתן להורות באמצעותו בכול מקצועות הלימוד הנלמדים בבית הספר. התהליך הוא קונסטרוקטיביסטי ומאפשר לתלמידים לבנות את הידע בעצמם, להיות מעורבים בו ולקחת אחריות אישית גם על הלמידה עצמה וגם על הסביבה בה הם חיים. שיטת הוראה זו, מערבת את התלמידים בהתמודדות עם דילמות מוסריות ומפגישה אותם עם שאלות קשות כגון: מה נכון יותר? מה יבוא על חשבון מה? האם החלטתי צודקת? טובה? והאם תיתכן בכלל החלטה טובה וצודקת בהתמודדות עם דילמה? המטרה בלמידה זו היא לערב את התלמידים בסוגיות שמקבלי החלטות במדינה מתמודדים איתן, ובנושאים שקרובים להם מחיי היום יום, ויותר מכך מחייבת אותם להשתמש במיומנויות הנדרשות בתקופה בה אנו חיים: חיפוש מידע ובירורו; התעמקות במידע, גיבוש והפיכתו לידע; עבודת צוות ושיתופי פעולה בקבוצה, דיון והחלטה משותפת, והצגת טיעונים נימוקים והבאתם בפני קהל.

פרק א' – אתיקה והתפתחות מוסרית

1. מהי אתיקה?

מקור המילה אתיקה הוא במילה היוונית "אתוס", שפירושה אופי או הרגל, והיא קשורה במונח המוסר, שמשמעותו בלטינית הרגל או דרך התנהגות (גושפנץ, 2017). האתיקה היא ענף בפילוסופיה, אשר נקרא גם המוסר של הפילוסופיה (MacKinnon & Fiala, 2014). מדובר בתפיסה בדבר ההתנהגות הראויה בתחום כלשהו של פעילות אנושית (כשר, 2009), אשר מנסה להשיב על שאלות כמו: מה טוב ומה רע, מה נכון ומה שגוי, מה בעל ערך ורצוי (דושניק ובן יהושע, 2000). כללי האתיקה נקבעים על ידי החברה בעבור אותה החברה, ולרוב מתפתחים בהדרגה ללא יד מכוונת (זר-גוטמן, 2016).

האתיקה מתחלקת ל-3 תתי תחומים. הראשון בהם, הוא המטא-אתיקה, אשר מגדיר מהי אתיקה. השני, הוא האתיקה הנורמטיבית, העוסק בהגדרת הטוב והרע, או הטוב יותר והרע יותר (MacKinnon & Fiala, 2014). מדובר בתפיסה בדבר ההתנהגות הראויה בתחום כלשהו של פעילות אנושית (כשר, 2009), אשר מנסה להשיב על שאלות כמו: מה טוב ומה רע, מה נכון ומה שגוי, מה בעל ערך ורצוי (דושניק ובן יהושע, 2000). תפיסה כזו יכולה להיות מערכת ערכים או ערכת עקרונות המבטאים ערכים, אשר נותנים בסיס להבחנה בין ההתנהגות הראויה להתנהגות שאינה ראויה באותו התחום, וכן מנמקים ומצדיקים את ההבחנה מתוך נקודת המבט שלהם (כשר, 2009). התחום השלישי הוא תחום האתיקה היישומית. האתיקה היישומית מיוחסת לאתיקה של מקצוע או ארגון, תוך הצבה של השאלות הכלליות אודות "נכון מוסרית" ו"שגוי מוסרית" בהקשר ספציפי, ויישום העקרונות האתיים הכלליים בתחום מוגדר (דושניק ובן יהושע, 2000). זאת, בהתבסס על תפיסה סדורה של מהי התנהגות אידיאלית באופן מעשי בתוך מסגרת של פעילות אנושית מיוחדת (כשר, 2009).

בשנים האחרונות הפכה האתיקה לתחום עיסוק מרכזי בציבור ובאקדמיה (גושפנץ, 2017; זר-גוטמן, 2016). אחת הסיבות לכך היא עצם העובדה כי ניתן לפגוש את האתיקה בכל תחומי החיים - בתור לקולנוע, במשפחה, בבית המגורים, בעבודה, בעיסוק המקצועי ועוד (זר-גוטמן, 2016). העיסוק באתיקה מתרחב גם אל תוך ארגונים, ובעשור האחרון השקיעו ארגונים רבים משאבים ניכרים בכינון קוד אתי, אשר מטרתו ייסוד ערכים ועקרונות לעיצוב הבחירות, ההחלטות והפרקטיקות בארגון (גושפנץ, 2017).